

Степан Павленко, Ольга Павленко

ФІЛОЛОГІЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

III частина

- ♦ Синтаксис і пунктуація
- ♦ Загальні мовні питання



ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ББК 81.2Укр-2
П12

Павленко С.О., Павленко О.П.

П12 Філологічний калейдоскоп. III частина. — Тернопіль:
Навчальна книга — Богдан, 2012. — 96 с.

ISBN 978-966-10-2911-7

Дві частини “Калейдоскопу” (“Фонетика. Лексика. Будова слова” та “Морфологія”) вже служать філологам. На черзі — третя.

Як і попередні, це не просто посібник. Це прецікавий збірник для тих, що поважають і люблять мову. Його — перевірено — з інтересом читали навіть математики.

Ціле життя пропрацювавши вчителями рідної мови, автори мають чим поділитися. Нехай ці здобутки стають у пригоді шанувальникам рідного слова.

ББК 81.2Укр-2

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-2911-7

© Навчальна книга — Богдан, 2012

ПОВТОРЕННЯ — МАТИ НАВЧАННЯ

ПОВТОРЕННЯ ФОНЕТИКИ

Пам'ятаймо про орфоенію!

Свого — не цурайтесь!

Артикуляція звуків — то мовний портрет. Про особливості вимови українського середньоязикового *И* учням варто нагадувати постійно, адже зі ЗМІ систематично звучить *дЫхатЫ*, *кЫїв*, *жЫтЫ*, *кЫнутЫ*. Більше того, “промовляльники” вхитряються уже всі голосні звуки робити задньоязиковими, від чого щезає навіть чистий і ясний наголошений *Е*, і від того мова стає груба, неоковирна. Вона, одна з наймелодійніших, у виконанні дипломованих викладачів, журналістів, акторів, дикторів (навчаючи мови, українські виші не дбають про дикцію своїх випускників) справді перетворюється на “собачій язик”, і чомусь саме його успішно опановують навіть дошкільнята. Тому з першого дня навчаймо учнів чути і “пЫрЫвЫрнЫ ваше уявлення”, і “пАрАкЫнутЫ, і НАБАзПАКА”, й *дАВЫтЫся* (замість “дивитися”)...

Уже втрачено тверді звуки перед *І*: колись українці ходили в гості не до сусідЫв, ні — таки ж до сусідИв. І не до *дЫдЫв* прислухалися — до *дЫдИв*. І дороге намисто — *коралЫ* — робилось таки з *коралИв*. Тому що “дід”, а не “дідь”, “сусід”, а не “сусідь”, “корал”, а не “кораль”...

Ну а щодо вимови інших приголосних, то досі були проблеми в основному з недоречним пом'якшенням шиплячих (*ишпястя, чюдо*). Проте недоріки у наступі на українську вимову не зупиняються. У той час, коли ми переконуєм учнів, що приголосні звуки в природній українській мові майже не оглушуються, російськомовні в побуті, диктори й журналісти *донищують наше Г* — а нащо воно? Його ж у російській мові немає. Як тільки дикторський “холос” оголосив у рекламі про *храндіозний проект*, — так і посипалось: не лише *доктор Хауз* чи *Ханна*, а й *хеній, хроші, хотові, біхом, хенеральний, похано, Хрихорій, хатки про це не мала, не чіпайте холими руками* і навіть... *хероїчна п'ятниця* та її... *херої*. Останні два “шедеври” — це з яким значенням?

А дослідник мови професор Ірина Черепанова стверджує, що саме звук Х є найбільш несприятливим для мовця, адже Х — це видих, наче прощання з життям...

Глушаться й інші звуки: “Сссссавтра”, “шодного” — сичить та шипить із екрана приємний чоловічий голос...

Між іншим, автор унікальної прецікавої книжки “Українська мова. Чим вона багатша за інші” Олекса Різників, який мав “щасливу” нагоду вивчати мови у середовищі, де був зібраний цвіт з усього світу — в союзівському ГУЛАГові, дослідив, що звук Г був і в російській мові, але згодом — знищився. Чи не до цього доведуть наші “промовляльники” й українську мову?

А ще ж повний безлад у наголошуванні: до себе, на тоГО, спина, подзвонИть — усі на російськомовний зразок...

А ще ж ненезнання чи невизнання чергування голосних і приголосних: *війна та мир Федіра та Сергія Бондарчуків, у командировці, Ластівкине гніздо...*

Звертаймо на це увагу. Може, хтось нам таки повірить і — збереже нашу правічну мову калиновою.

...Українці не вірять, що нищить нас власна ж самозневага. Вони панічно бояться, що хтось може націоналістом назвати. Росіяни ж переконані, що націоналізм треба прищеплювати з дитинства. Путін заявляв про себе, що він націоналіст, але Ющенко — ні...

Згадаймо про милозвучність української мови

Більшість редакторів скрупульозно слідкує, щоб на межі слів не було збігу приголосних. Проте жива мова таких збігів не боїться. Навпаки, як справедливо зауважує В. Базилевський, надмір (надто ж однакових — О.П.) голосних розтягує слова і фрази, як гармошку, і тим знеживлює їх. Додамо: так само знеживлюють мову і неузгоджені означення.

Відредагувати речення, щоб вони зазвучали гарно.

Вийшла сестра Дмитра Анна — Вийшла Дмитрова сестра Ганна.
Грїтися(А) біля(А) баАття(А). — Грїтись біля багаття. *Бережися(А) пасаЖира.* — Бережись пасажира. *АтлаС СвіТуТварин* — Атлас тваринного світу. Церква Христа — Христова церква.

МИ рішуче боротИмемось з торговцями дипломами. — Ми рішуче каратимем торгівців дипломами.

Цікавинка

Рекордсмени довгих фраз

Чи можуть журналісти ставити рекорди, гідні бути занесеними до книги рекордів Гіннеса? Так! — твердять прихильники таланту лондонського “майстра пера” Бернарда Ленвіна, який спеціалізується на репортажах. Чим же відзначився містер Ленвін? У газеті “Санді таймс” він опублікував статтю, в якій одна тільки фраза складається з 1672 слів. Починається вона словами: “Жодній зі спожитих мною страв не дорівнятися до дивовижного виконання квартету Моцарта...”. Лише за такий вступ автор міг би претендувати на місце в книзі рекордів. Що ж до кількості слів, то попереднім “чемпіоном” був Герберт Стайн, який примудрився написати речення з 1268 слів.

Цей рекорд не став недосяжним. Крістіан Реснер написав речення з 2183 слів. Згодом швейцарець Урс Блайзер перевершив і його — реченням із 4284 слів (*3 газет*).

Літературна хвилинка

Види речень у віршах М. Павленко

Чорний кіт рихтувався
перебігти мені дорогу.
Але я перебігла перша.
Чорний кіт зажурився:
тепер його, певно,
спіткає невдача.

Устами сатирика Євгена Дударя

Отже, за ставленням людини до материнної мови визначають і її культурний рівень. Деякі наші держчиновники з високої трибуни зізнаються у своєму безкультур’ї: “Ізвініте. Я — українець, но буду говоріть на русском...”

Уявімо, що цей держталант поїхав працювати до Гондурасу. І заявляє: “Ізвініте, я в вашем офісе буду говоріть на русском, потому что мне так легче...” На нього спочатку здивовано подивляться. Тоді спитають, чи він, бува, не захворів. А тоді делікатно покажуть напрям туди, звідки він прибув. У нас же навпаки. Кажуть:

“Пужалуста! Пужалуста! Ми — люди освічені. Нас учили: когда к тебе на русском, ты тоже на русском...”

...Я не був в Ізраїлі. Там, розповідали, є цілі райони, де євреї розмовляють лише російською мовою. Ніхто мені тільки не відповів, чи ці євреї-“росскоязычніки” вимагають від уряду Ізраїлю визнати російську мову як другу державну.

Іноді треба працювати так: прочитати перше питання — і кілька хвилин учні нехай пишуть. Прочитати друге — ще кілька хвилин написання. Тоді в учнів не буде нагоди “сачкувати”. А вже потім нехай доповнять написане.

Літературна хвилинка від С. Павленка

Примари минулого

Примари, мов хмари, на нас наповзають невпинно.
І ми їх так легко здолати навряд чи зуміємо.
Примари, мов хмари, самі нас навіки покинуть,
Як тільки-но — всі
прокинемося ми — Україною.

Лелечий монолог

В мені щодня вбивають Україну

Л. Костенко

Десь-колись — по пушині, десь-колись — по пір'їні
Виринають із мого крила Україну,
Щоб без неї в журі був я, наче в іржі,
Щоб ходив по землі своїй, мов по чужій,
Щоб на батькове слово мав тільки табу,
Щоб і материн голос навічно забув...
Тільки в мене — не вирвуть. Даремне усе це.
Україна — в моєму лелечому серці.

Вона — моя

Прекрасних мов багато на землі —
Як солов'їв у весняному гаї.
Але давайте золото мені —
Української на жодну не міняю.

Вона моя, відколи я живу.
Вона моя, допоки буду жити.
Мені у ній священний кожен звук,
У колос її слова перелитий.

Мені у ній болить найтонший нерв,
Тож, як безбатченко пускає в неї стріли,
Нехай ті стріли краще вб'ють мене,
Лише б її вразити не зуміли.

Вона ж бо, наче зіронька, сія.
І я умру спокійним і щасливим,
Коли вона не тільки в солов'ях —
У мене й над могилою цвістиме.

ЗМІСТ

ПОВТОРЕННЯ — МАТИ НАВЧАННЯ

Повторення фонетики	3
Повторення лексики	5
Повторення морфології	9

СИНТАКСИС І ПУНКТУАЦІЯ

Словосполучення	12
Розділові знаки	12
Звертання	15
Вставні слова.....	20
Просте речення	22
Порядок слів у реченні	22
Види речень за метою висловлювання	24
Односкладні речення	27
Неповні речення.....	28
Члени речення.....	31
Головні члени речення.....	31
Другорядні члени речення.....	35
Прикладка	36
Однорідні члени речення.....	38
Відокремлені члени речення.	41
Пряма мова.....	42
Складне речення	46
Складносурядне речення	46
Складнопідрядне речення.....	46
Безсполучникове речення.....	49
Речення з різними видами зв'язку.....	50

ЗАГАЛЬНІ МОВНІ ПИТАННЯ

До історії писемності	58
Тексти для редагування.....	63
Диктанти	70
Ділові папери	73
Поради щодо написання творчих робіт	76
Про перекази	77
Дещо про твори	81



“КНИГА ПОШТОЮ” А/С 529
м. Тернопіль, 46008
т. (0352) 287489, 511141
(067) 3501870, (066) 7271762
mail@bohdan-books.com

Навчальне видання

ПАВЛЕНКО Степан Онисимович
ПАВЛЕНКО Ольга Петрівна

ФІЛОЛОГІЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактор *Надія Бульчак*
Обкладинка *Володимира Басалиги*
Комп'ютерна верстка *Нелі Домарецької*

Підписано до друку 2.10.2012 Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times. Умовн. друк. арк. 5,58. Умовн. фарбо-відб. 5,58.

Видавництво “Навчальна книга – Богдан”
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С.Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002
Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-19-66; 52-06-07; 52-05-48
office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-2911-7



9 | 789661 | 029117